

KRZYSZTOF SKOTNICKI

GWARANCJE PRAWA DO NAUKI W PROJEKTACH KONSTYTUCJI

I. Prawo do nauki należy do grupy praw człowieka określanych jako socjalne bądź społeczne¹. W porównaniu z prawami politycznymi i osobistymi proces konstytucjonalizacji tej grupy praw przebiegał znacznie później i wolniej, gdyż początkowo były one traktowane jako prawa "drugiej kategorii".

Zmiany nastąpiły dopiero po zakończeniu I wojny światowej. Jak podkreśla B. Zawadzka: *"Wprowadź regulacje te były jeszcze fragmentaryczne, jednakże samo nadanie im konstytucyjnej rangi miało ogromne znaczenie. Konstytucje te ustanowiły nie tyle subiektywne prawa społeczne obywateli, ile obowiązki państwa, mające na celu poprawę ich społecznej kondycji. [...] I tak obowiązki państwa tworzenia bezpłatnych szkół podstawowych i pomocy dla niezamożnej młodzieży w szkołach średnich i wyższych oznacza powszechną możliwość korzystania z oświaty"*².

Dalsza ewolucja była konsekwencją II wojny światowej oraz powstania państw socjalistycznych, w konstytucjach których prawa społeczne były eksponowane bardziej niż inne prawa czy wolności obywateli. Miało to jednoznacznie propagandowy charakter, służący podkreśleniu postępowości nowego ustroju. Przepisy konstytucyjne przybierały charakterystyczną dwuczłonową budowę³. Niezależnie od oceny samego sposobu regulacji, prowadzącej do zatarcia autonomii jednostki i jej indywidualnych cech, jak i praktycznego braku możliwości realizacji postanowień ustaw zasadniczych, należy podzielić stanowisko H. Suchockiej, że: *"samo konstytucyjne ujęcie tych praw było zjawiskiem pozytywnym. Przełamało to bowiem zastrzeżenia wysuwane w klasycznej doktrynie liberalnej o niecelowości i niemożności konstytucjonalizacji tych właśnie praw"*⁴.

Zasadność konstytucjonalizacji praw społecznych bywa jednak czasami podważana, jako osłabiająca jej normatywny charakter⁵. Ten sposób podejścia do konstytucyjnej regulacji praw społecznych jest również właściwy dla

¹ Na temat używanych w literaturze przedmiotu terminów: "prawa socjalne" i "prawa społeczne" por. uwagi B. Zawadzkiej w pracy: *Rozwój konstytucyjnych praw społecznych obywateli*, "Studia Prawnicze" 1993, z. 2 - 3, s. 4.

² Por. B. Zawadzka, op. cit., s. 8.

³ Pierwsza część deklarowała prawo, zaś druga (bardziej rozbudowana), wskazywała gwarancje materialne służące jego urealnieniu. Por. Z. Jarosz, S. Zawadzki, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 1980, s. 258.

⁴ Por. H. Suchocka, *Zakres i sposób regulacji praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych w przyszłej konstytucji*, w: *Prawa, wolności i obowiązki człowieka i obywatela w nowej polskiej konstytucji*, praca zbior., pod red. Z. Kędzi, Poznań 1990, s. 144.

⁵ Por. Z. Kędzia, *Burżuazyjna koncepcja praw człowieka*, Wrocław 1980, s. 219 - 220.

pewnej części polskiej prawnicy⁶. Zdaniem B. Zawadzkiej: *"Obecnie częstsze niż totalna negacja potrzeby wpisywania tych praw w konstytucji są spory wokół ich zakresu, stopnia szczegółowości, charakteru normatywnego"*⁷.

II. Prawo do nauki zajmuje wśród praw społecznych miejsce wyjątkowe. Problem sprowadza się bowiem nie tylko do kwestii uzyskiwania i przyswajania wiedzy przez jednostkę lecz leży w interesie całego społeczeństwa. Edukacja jest bowiem inwestycją, która przy współczesnym stopniu techniczno-ekonomicznego rozwoju świata przesądza o możliwościach rozwojowych społeczeństw we wszystkich ich aspektach. Nie może dlatego dziwić, że nawet przeciwnicy szerokiej konstytucjonalizacji praw społecznych opowiadają się za wprowadzeniem prawa do nauki do ustawy zasadniczej, chociaż trudno uznać za wyłączną przytaczaną w tym wypadku argumentację⁸.

III. Prawo do nauki zawarte jest we wszystkich projektach konstytucji powstałych w Polsce po 1989 r. Do 1991 r. były to oddzielne projekty: komisji konstytucyjnych Sejmu X kadencji (dalej: sejmowy) i Senatu I kadencji (dalej: senacki), niektórych partii politycznych (SD, PSL, PC i KPN) oraz prywatne (M. Huchli, J. Lityńskiego, zespołu pod kierunkiem S. Zawadzkiego, J. Zakrzewskiej i J. Ciemnińskiego oraz A. Mycielskiego i W. Szyszkowskiego)⁹. W 1993 r. do Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (KK ZN) wpłynęło już tylko 7 projektów pochodzących od Senatu (w wersji z 1991 r.), prezydenta (zawierający odrębną *Kartę Praw i Wolności*¹⁰ - dalej pisząc o projekcie prezydenckim mam na myśli Kartę) oraz grup posłów: SLD, UD, PSL i UP, KPN (w wersji z 1991 r.) oraz PC¹¹. Przerwanie prac konstytucyjnych w wyniku rozwiązania Sejmu w 1993 r., a następnie nowelizacja ustawy konstytucyjnej z 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹² doprowadziły do powstania projektu obywatelskiego, reprezentowanego przez NSZZ "Solidarność"¹³. Ponadto funkcjonuje projekt PdP¹⁴, który jednak ze względów formalnych nie jest przedmiotem bezpośrednich prac KK ZN. Te obejmują projekty: senacki, prezydencki, SLD, UW, PSL i UP, KPN oraz obywatelski. W oparciu o nie powstała wariantowa wersja jednolitego tekstu projektu Konstytucji RP opracowana przez Podkomisję Redakcyjną, Zagadnień Ogólnych i Przepisów Wprowadzających KK ZN rozpatrywana przez KK ZN¹⁵. Skład polityczny

⁶ Por. np. K. M. Ujazdowski, *Przeciw konstytucji socjalnej*, "Rzeczpospolita" nr 225 z 27 września 1994 r.

⁷ Por. B. Zawadzka, op. cit., s. 4.

⁸ K. M. Ujazdowski stwierdził np.: *Trzy podstawowe prawa społeczne: wolność pracy, prawo do nauki i prawo do zabezpieczenia społecznego, powinny zgodnie z polską tradycją konstytucyjną znaleźć się w nowej ustawie zasadniczej*". Por. K. M. Ujazdowski, op. cit.

⁹ Wszystkie te projekty zawarte są w zbiorze *Projekty konstytucyjne 1989 - 1991*, przygotowanym do druku przez M. Kallasa, Warszawa 1992.

¹⁰ Jej omówienie zawiera artykuł B. Banaszaka, *Prezydencki projekt Karty Praw i Wolności*, "Przegląd Sejmowy" 1993, nr 1, s. 62 - 76.

¹¹ Projekty te zostały opublikowane w zbiorze: *Projekty Konstytucji*, Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1993.

¹² Dz.U. 1992, nr 67, poz. 336, zm. Dz.U. 1994 nr 61, poz. 251.

¹³ Opublikowany m.in. w "Rzeczpospolitej" nr 209 z 8 września 1994 r.

¹⁴ Por. *Konstytucja RP*, Projekt Przymierza dla Polski, Warszawa 1994.

¹⁵ Przy opracowywaniu niniejszego tekstu korzystałem z wersji roboczej tego projektu z dnia 20 I 1995 r.

Sejmu i Senatu wybranych w 1993 r. oraz szeroki krąg praw społecznych zawartych w projekcie obywatelskim zdaje się wskazywać, że uzgodnienie regulacji tej tematyki nie przysparzało takich trudności, jak w przypadku innych kwestii.

Duża liczba projektów wpłynęła jednak na odmienny sposób regulacji prawa do nauki. Do wielu kwestii (zwłaszcza gwarancji) podchodzono w sposób nader oszczędny, a czasami niektóre istotne zagadnienia wręcz pomijano.

A. Projekty KPN, A. Mycielskiego i W. Szyszkowskiego, J. Lityńskiego oraz M. Huchli nie wymieniają np. obowiązku nauki. Większość projektów opowiada się natomiast za obowiązkowym nauczaniem podstawowym: prezydencki (art. 29 ust. 2), senacki (art. 39 ust. 2), PC (art. 39 ust. 2), PSL i UP (art. 43 ust. 2), sejmowy (art. 43 ust. 2), zespołu S. Zawadzkiego (art. 66 ust. 2) oraz PdP (art. 37 ust. 3). Projekty SD (teza 41), PSL (art. 24 ust. 2), SLD (art. 52 ust. 2) oraz obywatelski odsyłają w tym zakresie do regulacji ustawowej. Jedynie projekty J. Zakrzewskiej i J. Ciemnińskiego (art. 36 ust. 2) oraz UW (art. 35 ust. 2) przewidują obowiązkowe nauczanie do 16 roku życia. Takie rozwiązanie znalazło się również w opracowanym projekcie Podkomisji KK ZN (art. 50 ust. 1). W projekcie tym prawo do nauki przysługuje każdemu, a nie tylko obywatelom polskim.

B. Najważniejszą gwarancją prawa do nauki jest bezpłatność szkolnictwa. Projekty przewidują bezpłatność szkolnictwa państwowego, samorządowego lub publicznego. Pojęcie "szkolnictwa publicznego" obejmuje szkolnictwo państwowe i samorządowe; w przypadku bezpłatności nauki w szkołach państwowym może prowadzić to do wniosku o odpłatności za naukę w szkołach samorządowych.

Bezpłatność nauki tylko w szkołach podstawowych przewidują projekty KPN (art. 21 ust. 1 lit. 1) i prezydenta (art. 29 ust. 2). Projekt KPN nie określa przy tym ich rodzaju, natomiast projekt prezydenta odnosi bezpłatność do szkół publicznych.

Większość projektów przewiduje bezpłatność nauki w szkołach podstawowych i średnich. Projekty PSL i UP (art. 43 ust. 3), sejmowy (art. 43 ust. 3) oraz A. Mycielskiego i W. Szyszkowskiego odnoszą to wyłącznie do szkół państwowych; ostatni wyraźnie wskazuje przy tym, że dotyczy to również szkół zawodowych. Projekty: senacki (art. 39 ust. 2 zd. 2), PC (art. 39 ust. 2 zd. 2) oraz PdP (art. 37 ust. 4) przewidują bezpłatność nauki w szkołach publicznych. Wydaje się, że panuje przy tym zgoda, iż pojęcie "szkoły średniej" obejmuje licea, technika jak również zasadnicze szkoły zawodowe. Chyba najwyraźniej precyzuje to jednak projekt SD, mówiący w tezie 14 o szkolnictwie ogólnym i zawodowym.

Za bezpłatnym szkolnictwem podstawowym i średnim (w tym technicznym) opowiada się również J. Lityński (art. 157), nie precyzując jednak rodzaju tych szkół. Wyraźnie podkreśla natomiast, że zapewnienie bezpłatności nauki w tym zakresie stanowi minimalny obowiązek państwa. Ustawa ma natomiast określić czy i jakie opłaty będą pobierane w szkołach

wyższych. Rozwiązanie takie prowadziłyby do wyraźnego przyszłego uregulowania ewentualnej odpłatności za studia stacjonarne, wieczorowe i zaoczne w państwowych wyższych szkołach.

Pozostałe projekty konstytucji przewidują generalnie bezpłatność nauki w szkołach państwowych, samorządowych czy publicznych bez wskazania stopni szkolnictwa. Jestem zdania, że w przypadku szkół państwowych i publicznych należy to interpretować jako odnoszące się również do szkolnictwa wyższego. Ogólne sformułowania odnośnie szkół państwowych zawiera projekt zespołu S. Zawadzkiego (art. 66 ust. 3), szkół państwowych i samorządowych - projekt PSL (art. 24 ust. 1), szkół publicznych - projekty: SLD (art. 52 ust. 2) i obywatelski (art. 45 ust. 2). Do tej grupy zaliczam również projekt M. Huchli (teza 11), chociaż nie precyzuje on rodzaju szkolnictwa. Wyraźnie bezpłatność nauki w publicznych szkołach wyższych przewiduje natomiast projekt J. Zakrzewskiej i J. Ciemnińskiego (art. 36). Zbliżoną regulację zawiera także projekt UW (art. 35 ust. 1), dopuszczający jednak ustanowienie w tych szkołach częściowej odpłatności za naukę (art. 35 ust. 1 zd. 2).

Różnice projektów konstytucji w kwestii bezpłatności nauki w szkołach znalazły swój wyraz w projekcie opracowanym przez Podkomisję KK ZN. Zgodnie z art. 50 ust. 2 nauczanie we wszystkich szkołach publicznych ma być bezpłatne. Wariantowe rozwiązanie dopuszcza jednak wprowadzenie częściowej odpłatności w szkołach wyższych; przyjęcie takiej regulacji postawi - w świetle powszechnie przyjmowanej zasady równości - pytanie o odpłatność za studia stacjonarne, wieczorowe i zaoczne. Z drugiej jednak strony można zastanawiać się, czy bezpłatność państwowego szkolnictwa wyższego nie powinna być zagwarantowana jedynie dla młodzieży najzdolniejszej? Wszystkie dotychczasowe projekty na tak postawione pytanie nie udzielają odpowiedzi.

C Za znacznie bardziej niepokojące uważam natomiast marginalne traktowanie w projektach różnorodnych form pomocy dla uczących się. Bezpłatność nauczania nie jest wystarczającą gwarancją dla prawa do nauki, zwłaszcza jeżeli edukacja związana jest z koniecznością wyjazdu do innego miasta, zamieszkania w nim, utrzymania się, zakupem podręczników czy innych pomocy itp. Propozycje uregulowania tego zagadnienia znajdują się jednak zaledwie w kilku projektach konstytucji i to w bardzo różnym zakresie.

Projekt PSL nakłada na państwo obowiązek zapewnienia stypendiów zdolnym uczniom pozbawionym odpowiednich środków materialnych (art. 24 ust. 3). Semantyczna wykładnia tego przepisu wskazuje, że państwo nie będzie zobowiązane do pomocy stypendialnej dla studentów, w tym również tych ze środowiska wiejskiego.

Z kolei projekt PdP (art. 38 ust. 2) przewiduje wyłącznie stypendia dla studentów. Podobnie zgodnie z projektem J. Lityńskiego kwestię stypendiów i pożyczek dla studentów ureguluje odrębna ustawa. W regulacji tej jest to o tyle ważne, że autor dopuszcza możliwość wprowadzenia częściowej odpłatności za naukę w szkołach wyższych. Powstaje jednak pytanie czy

w przypadku przewidywanej przez oba projekty bezpłatnej nauki w szkołach powszechnych i średnich gwarantuje to niezamożnej młodzieży złożenie egzaminu maturalnego warunkującego przyjęcie na studia? Jest to w moim przekonaniu poważna wada obu tych projektów.

Wyraźnie prawo obywateli do pomocy materialnej w uzyskaniu wykształcenia ogólnego, zawodowego i wyższego przewiduje natomiast tylko projekt SLD (art. 52 ust. 2).

Najbardziej rozbudowane gwarancje dla prawa do nauki zawarte są w projekcie M. Huchli. Teza 11 wymienia nie tylko system państwowych stypendiów, ale również rozbudowę burs, internatów i domów akademickich oraz inne formy pomocy materialnej dla uczącej się młodzieży (p. 6)¹⁶.

Pewne bardzo ogólne gwarancje można również próbować wyprowadzić z projektu zespołu S. Zawadzkiego. Art. 21 stanowi, że na państwie ciąży obowiązek łączenia polityki gospodarczej z socjalną w celu zapewnienia równości szans i startu życiowego obywateli oraz ich powszechnego udziału w dobrach świadczonych w sferze oświaty, kultury, zdrowia, wypoczynku i zabezpieczenia społecznego. Jest to jednak sformułowanie zbyt ogólne, pewna deklaracja, nie zaś wyraźnie zobowiązanie do konkretnych form pomocy.

Niestety projekt opracowany przez Podkomisję KK ZN nie precyzuje form pomocy dla uczącej się młodzieży, co traktuję jako jego wielką wadę, wymagającą korekty w dalszych pracach konstytucyjnych. Nie uważam bowiem za wystarczające (proponowane przy tym wariantowo, z możliwością skreślenia) sformułowanie art. 50 ust. 5 że: *"Władze publiczne stwarzają warunki umożliwiające pobieranie nauki i kształcenie zawodowe odpowiednio do zdolności ucznia"*. Jest to regulacja zdecydowanie zbyt ogólna, wymagająca wyraźnego sprecyzowania form tych warunków (stypendia, bursy, internaty, domy akademickie itp.).

D. Większość projektów konstytucji poświęca natomiast dużo uwagi szkolnictwu niepublicznemu. Problem ten pomijają jedynie projekty KPN, J. Lityńskiego i M. Huchli. Wprost o szkolnictwie niepublicznym nie wypowiadają się również projekty senacki i PC. Można jednak przyjąć, że skoro przewidują bezpłatność nauki w publicznych szkołach państwowych i średnich, to nie przekreśla to możliwości tworzenia szkół niepublicznych, a jedynie oznacza, że państwo nie deklaruje finansowego ich wspierania. Podobnie, gdy prezydencki projekt stwierdza, że *"oświata nie może być przedmiotem monopolu"* (art. 29 ust. 1) można domniemywać, że dotyczy to monopolu państwa.

1. Konstytucyjną gwarancję zakładania szkolnictwa niepublicznego przewidują projekty UW (art. 35 ust. 3), J. Zakrzewskiej i J. Ciemnińskiego (art. 36 zd. 3) oraz zespołu S. Zawadzkiego (art. 66 ust. 5). Prawo to przyznawane jest instytucjom, obywatelom i osobom prywatnym, co prowadzi do wniosku, że nie przysługuje wyłącznie obywatelom polskim czy

¹⁶ Ponadto wskazane są nieprecyzyjne gwarancje, jak: upowszechnianie szkolnictwa średniego (p. 3), rozwój szkolnictwa wyższego (p. 4) oraz pomoc państwa w podnoszeniu kwalifikacji zawodowych (p. 5). W pozycji tej regulacji można dostrzec wyraźne wzorowanie się na art. 72 konstytucji z 1952 r.

polskim instytucjom. Między tymi projektami istnieje również różnica co do określenia rodzaju tworzonych szkół, czy szerzej zakładów wychowawczych. Projekty J. Zakrzewskiej i J. Ciemnińskiego oraz UW wskazują na szkoły wszystkich stopni, natomiast projekt zespołu S. Zawadzkiego na szkoły i zakłady wychowawcze, co jest rozwiązaniem szerszym, obejmującym również np. przedszkola czy inne placówki oświatowo-wychowawcze.

Uwagi te można także odnieść do projektów odsyłających w tym zakresie do regulacji ustawowej. Projekty: sejmowy (art. 43 ust. 1 zd. 2), SLD (art. 52 ust. 1 zd. 2), PSL i UP (art. 41 ust. 1) oraz PdP (art. 37 ust. 2) przewidują tworzenie niepublicznych szkół i zakładów wychowawczych, bez wskazania komu ma przynależeć to prawo. Projekt PSL precyzuje, że obywatelom oraz organizacjom przy tworzeniu instytucji oświatowych (art. 25 ust. 2). Z kolei projekt NSZZ "Solidarność" przewiduje tworzenie szkół i zakładów wychowawczych przez instytucje i osoby prywatne (art. 45 ust. 3). Wydaje się, że wszystkie te pojęcia wymagają jednak wyraźnego konstytucyjnego sprecyzowania.

Bardziej właściwą, w moim przekonaniu, konstytucyjną regulacją tej problematyki jest projekt A. Mycielskiego i W. Szyszkowskiego. Zgodnie z art. 21 prawo ubiegania się o utworzenie szkoły niepublicznej czy zakładu wychowawczego powinno przysługiwać wyłącznie obywatelom polskim, posiadającym określone kwalifikacje i gwarantującym zapewnienie bezpieczeństwa powierzonej młodzieży. Otwarcie szkoły czy zakładu wychowawczego byłoby możliwe dopiero po uzyskaniu zgody władz.

2. Niektóre projekty proponują również uregulowanie finansowania szkolnictwa niepublicznego, odsyłając w tym zakresie do ustaw. Podniesienie tego zagadnienia związane jest z nałożeniem obowiązku finansowania bądź przynajmniej wspierania finansowego tego szkolnictwa przez państwo czy samorząd. Najwyraźniej formułuje to projekt PdP (art. 37 ust. 5) oraz UW (art. 35 ust. 4). Mniej stanowczo na finansowanie takie wskazują również projekty: NSZZ "Solidarność" (art. 45 ust. 2 zd. 2) oraz J. Zakrzewskiej i J. Ciemnińskiego (art. 36 zd. 4)¹⁷.

3. Wieloaspektowe podejście do problemu szkolnictwa niepublicznego w projektach konstytucji znalazło swój wyraz w projekcie Podkomisji KK ZN. Zgodnie z art. 50 ust. 4 możliwość zakładania niepublicznych szkół dotyczy szkół wszystkich stopni oraz zakładów wychowawczych. Tylko rodzice decydują przy tym o wyborze dla swoich dzieci innych szkół niż publiczne (art. 50 ust. 3). Trudna sytuacja finansowa polskiego szkolnictwa publicznego sprawia, że dyskusyjnym może być obowiązek udziału władz publicznych w finansowaniu szkół niepublicznych (art. 50 ust. 4 zd. 2).

4. Niepokój budzi natomiast generalne pomijanie w projektach konstytucji nadzoru ze strony państwa nad niepublicznym szkolnictwem i zakładami wychowawczymi. Wyjątkami są projekty: prezydenta (art. 29 ust. 1 zd. 5), PSL (art. 25 ust. 1) oraz w pewnym stopniu A. Mycielskiego i W. Szyszkowskiego (art. 21). Można jedynie domniemywać, że problem ten będą regulować ustawy stanowiące podstawę tworzenia tych placówek;

¹⁷ W przypadku ostatniego projektu rozwiązanie to nie było przewidywane w pierwotnym wariantcie, lecz zostało wprowadzone dopiero w wersji końcowej. Por. *Projekty ...*, op. cit., s. 294, przypis 6.

wyraźnego konstytucyjnego upoważnienia do takiego nadzoru jednak na ogół nie ma. Mankament ten dostrzegła jednak Podkomisja KK ZN, która w swoim projekcie jednoznacznie przesądza, że zasady nadzoru pedagogicznego nad niepublicznymi szkołami i zakładami wychowawczymi określi ustawa (art. 50 ust. 4 zd. 2).

E. Przedstawiając gwarancje prawa do nauki należy również wskazać na przewidywaną w wielu projektach autonomię szkół wyższych. Zastanawiającym jest, że nie podnoszą tego wszystkie projekty. Inne wyraźnie zastrzegają natomiast, że granice, zakres czy jej zasady określi ustawa. Czynią tak projekty: sejmowy (art. 43 ust. 4), senacki (art. 39 ust. 3), PC (art. 39 ust. 3), zespołu S. Zawadzkiego (art. 66 ust. 5), SLD (art. 52 ust. 3), PSL i UP (art. 43 ust. 4), NSZZ "Solidarność" (art. 45 ust. 4) oraz PdP (art. 38 ust. 1). Regulacja taka zawarta jest również w art. 50 ust. 6 projektu Podkomisji KK ZN.

IV. Analiza dotychczasowych projektów konstytucji i ich porównanie z projektem opracowanym przez Podkomisję KK ZN prowadzi do wniosku, że w zakresie prawa do nauki i jego gwarancji jest on znacznie pełniejszy i korzystniejszy dla obywateli niż wiele wcześniej zgłaszanych propozycji. Niestety gwarancje zarysowane są zbyt ogólnie, co odnosi się zwłaszcza do form pomocy dla uczących się. Refleksja ta jest tym smutniejsza, że są one mniejsze w porównaniu z postanowieniami konstytucji z 1921 r. Stanowiła ona, że nauka w zakresie szkoły powszechnej była obowiązkowa (art. 118). Jednocześnie w art. 119 gwarantowała bezpłatność nauki we wszystkich szkołach państwowych i samorządowych oraz zapowiadała stypendia państwowe dla zdolnych i niezamożnych uczniów w szkołach średnich i wyższych. Wszelkie szkoły i zakłady wychowawcze, zarówno publiczne jak i prywatne, podlegały przy tym nadzorowi ze strony władz państwowych w zakresie określonym przez ustawy. Były to rozwiązania, które mogły być i były w tamtym okresie wzorem dla innych państw¹⁸.

W pełni należy zgodzić się wprawdzie z tezą, że realizacja praw społecznych nie zależy od ich proklamowania w konstytucji czy innych aktach prawnych lecz od poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju. Jak podkreślała już przed laty A. Michalska: *"Z tego też względu prawa społeczne formułowane są w Konstytucji w postaci wytyczenia głównych kierunków działania dla organów państwowych"*¹⁹. Całkowitą rację należy jednak oddać B. Zawadzkiej, że: *"Im bardziej szczegółowa i konkretna jest konstytucyjna regulacja praw społecznych, tym łatwiejsze ich dochodzenie przez obywatela. Formy odpowiedzialności państwa za realizacją ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych praw obywateli powinny być określone w konstytucji"*²⁰.

¹⁸ Uwaga ta dotyczy zresztą wszystkich zawartych w niej praw socjalnych. Jak podkreśla J. Jończyk: *"socjalną treść konstytucji marcowej 1921 r. uważano powszechnie za poważne osiągnięcie i [...] wywarła, ona, korzystny wpływ na późniejsze konstytucje."* Por. J. Jończyk, *Prawa socjalne w projektach konstytucji*, "Rzeczpospolita" nr 245 z 20 X 1994 r.

¹⁹ Por. A. Michalska, *Podstawowe prawa społeczne obywateli PRL*, "Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 1970, s. 3, s. 41.

²⁰ Por. B. Zawadzka, *Rozwój ...*, op. cit., s. 25.

GUARANTEES OF THE RIGHT TO LEARN IN THE DRAFTS OF NEW CONSTITUTION

S u m m a r y

Analysing several drafts of the new Constitution of the Republic of Poland the author has noticed a very limited range of legal regulations ensuring the right to learn. The proposed drafts do not - in the author/s opinion guarantee that right in the same scope as the Constitution of 1921 did.